



ทฤษฎีและแนวความคิดในการจัดลำดับความสำคัญของชุมชน

1. ทฤษฎีในการจัดลำดับความสำคัญของชุมชน

Christaller (1933)¹ อธิบายระบบชุมชนในลักษณะความสัมพันธ์ของขนาด จำนวน และการกระจายตัวจากการศึกษาชุมชนในภาคใต้ของเยอรมัน และเสนอแนวความคิดเรื่องทฤษฎีศูนย์กลาง (Central Place Theory) โดยให้ชุมชนเป็นแหล่งกลาง (Central Places) ของภาคในการให้บริการสินค้าแก่พื้นที่โดยรอบ ชุมชนในพื้นที่ที่จะมีขนาดแตกต่างกันตามหน้าที่ของการบริการและจำนวนกิจกรรมในชุมชน (Hierarchical Functions) โดยชุมชนขนาดใหญ่จะมีจำนวนกิจกรรมมากกว่า และมีเขตการให้บริการกว้างกว่าชุมชนขนาดเล็ก

Christaller แบ่งประเภทชุมชนจากเขตการให้บริการ ออกเป็น 7 ประเภท โดยนำไปเปรียบเทียบกับจำนวนประชากรดังนี้คือ

ตาราง 1 การแบ่งประเภทชุมชนของ Christaller

ประเภทชุมชน	จำนวน	ขนาดประชากร	ระยะห่างจากชุมชนขนาดเดียวกัน (กิโลเมตร)
Market Town	486	ต่ำกว่า 1,000	7
Township Center	162	2,000	13
County Seat	54	4,000	21
District City	18	10,000	36

¹ Herbert G. Kariel and Patricia E. Kariel, Explorations in Social Geography (California : Addison Wesley Publishing Company, 1974), P.245.

ประเภทชุมชน	จำนวน	ขนาดประชากร	ระยะห่างจากชุมชนขนาดเดียวกัน (กิโลเมตร)
State Capital	6	35,000	63
Provincial Head City	2	100,000	109
Regional Capital City	1	มากกว่า 500,000	187

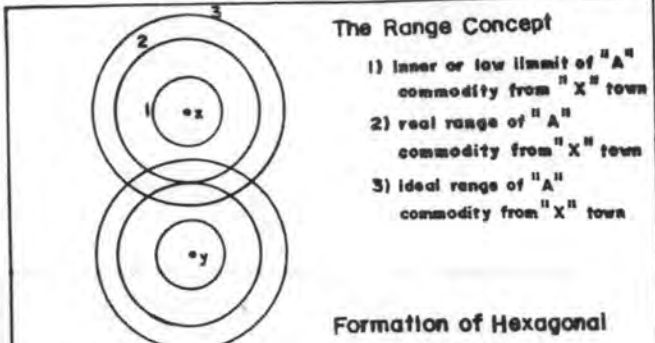
ที่มา : Haggett, Peter, Geography : A Modern Synthesis (New York : Harper and Rows, Publishers, Inc., 1972), p.367.

ระบบชุมชนของ Christaller แบ่งได้เป็น 3 ประเภทตามรูปแบบของการให้บริการ เส้นทางการคมนาคม และการบริหารการปกครอง (แผนภูมิ 1)

แนวความคิดของ Christaller ตั้งขึ้นภายใต้ข้อสมมุติให้พื้นที่ในภาคมีลักษณะเหมือนกันทุกประการ คือ พื้นที่ทั้งหมดเป็นที่ราบมีความเหมาะสมแก่การตั้งถิ่นฐาน มีการกระจายตัวของประชากรในพื้นที่เท่ากัน ประชากรมีความต้องการสินค้าและมีระดับกำลังซื้อเท่าเทียมกัน และการคมนาคมติดต่อในพื้นที่ทุกจุดได้รับความสะดวกเท่ากัน จากข้อสมมุติทั้งหมดทำให้มีชุมชนซึ่งเกิดจากการรวมตัวของกิจกรรมทางการค้าและบริการเกิดขึ้นอย่างสม่ำเสมอในพื้นที่และให้บริการแก่พื้นที่โดยรอบซึ่งเป็นเขตเกษตรกรรม สินค้าของชุมชนแต่ละแห่งมีพื้นที่ตลาด (Trading Areas) เท่า ๆ กันตามข้อสมมุติที่ให้พื้นที่มีลักษณะเหมือนกันทุกประการ พื้นที่ตลาดเป็นขอบเขตการให้บริการ (Range)¹ ของสินค้าในชุมชนวัดได้จากจำนวนลูกค้าที่เข้ามาใช้บริการในชุมชน ซึ่งทำให้กิจการค้าสามารถดำเนินกิจการต่อไปได้ และจากจำนวนระยะทางที่ห่างจากชุมชนออกไปไกลที่สุดที่ลูกค้าพอใจจะเดินทางเข้ามาใช้บริการ โดยสินค้าแต่ละประเภทจะมีขอบเขตการให้บริการแตกต่างกัน ระยะการเดินทางออกจากศูนย์กลางของชุมชนของลูกค้าจะมีระยะ

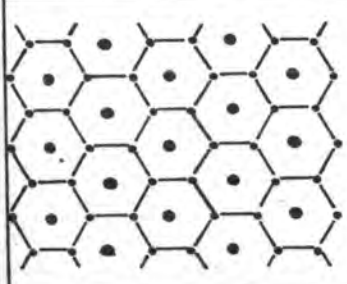
¹ K.S.O. Beavon, Central Place Theory : A Reinterpretation (London : Longman, 1977), P.21.

1 CHRISTALLER'S CENTRAL PLACE THEORY



The Range Concept

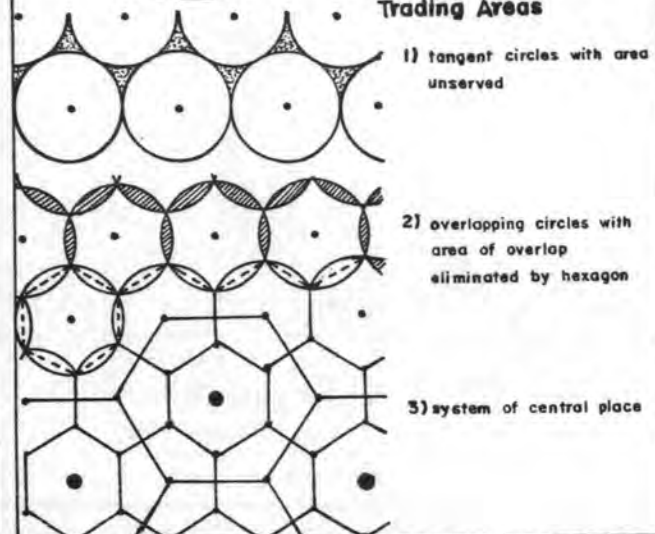
- 1) inner or low limit of "A" commodity from "X" town
- 2) real range of "A" commodity from "X" town
- 3) ideal range of "A" commodity from "X" town



Market Principle

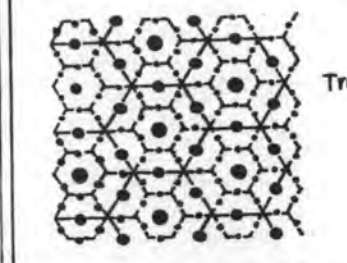
$k = 3$

- Hamlet
- Village



Formation of Hexagonal Trading Areas

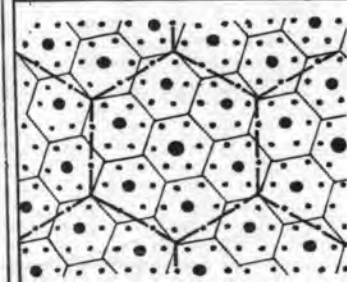
- 1) tangent circles with area unserved
- 2) overlapping circles with area of overlap eliminated by hexagon
- 3) system of central place



Transportation Principle

$k = 4$

- Market town
- Hamlet
- Village



Administration Principle

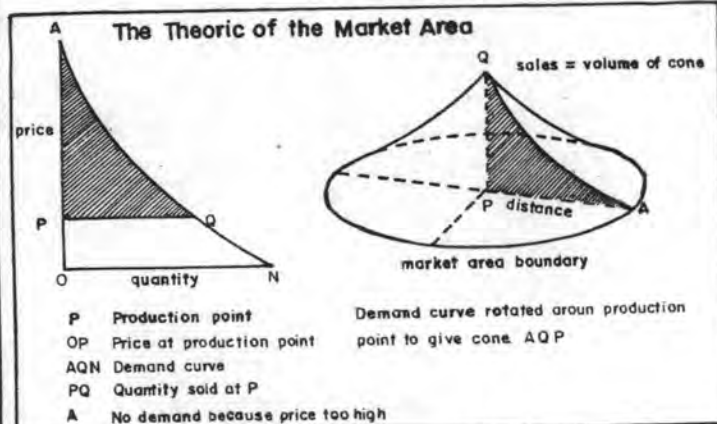
$k = 7$

- Market town
- Hamlet
- Village

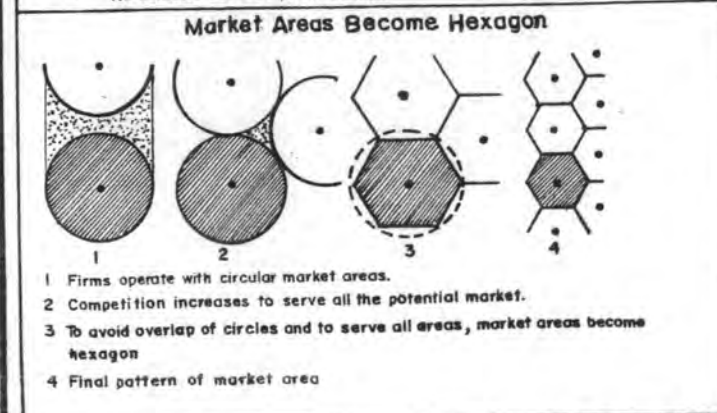
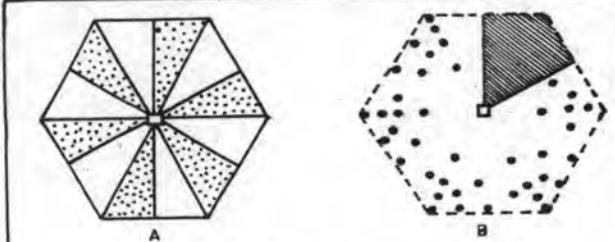
Source: Beavon, K.S.O. Central Place Theory: A Reinterpretation, (New York: Longman, 1977)

Source: Knowles, R. & Waring, J. Economic and Social Geography, (London: W.H. Allen, 1976)

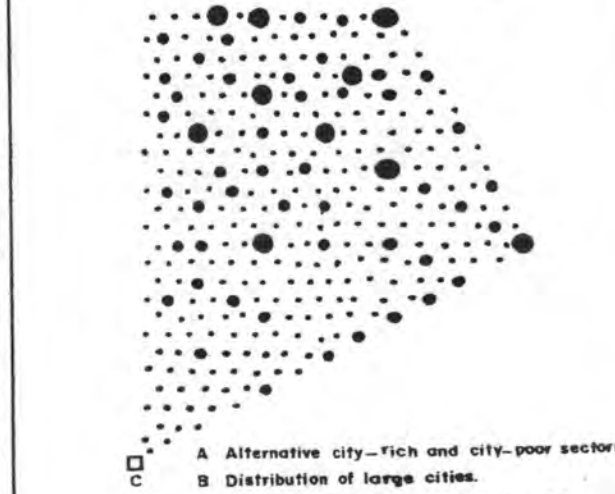
2 LÖSCH'S CENTRAL PLACE THEORY



- P Production point
 - OP Price at production point
 - AQN Demand curve
 - PQ Quantity sold at P
 - A No demand because price too high
- Demand curve rotated around production point to give cone AQP



- 1 Firms operate with circular market areas.
- 2 Competition increases to serve all the potential market.
- 3 To avoid overlap of circles and to serve all areas, market areas become hexagon
- 4 Final pattern of market area



- A Alternative city-rich and city-poor sectors.
- B Distribution of large cities.
- C Pattern of settlement within one sector.

Source: Knowles, R. & Waring, J. Economic and Social Geography, (London: W.H. Allen, 1976)

Source: Haggett, Peter Geography a Modern Synthesis, (New York: Harper & Row, Publishers, 1972)

ทางเท่ากันทุกทิศทาง ทำให้พื้นที่ตลาดมีรูปร่างเป็นวงกลม (แผนภูมิ 1) มีขนาดเท่ากันทุกแห่ง และมีอาณาเขตติดต่อกันหมด รูปร่างของวงกลมทำให้พื้นที่บางส่วนไม่อยู่ในพื้นที่ตลาดของชุมชนใด จึงปรับพื้นที่ตลาดให้เป็นรูปหกเหลี่ยม (Hexagon) ซึ่งมีรูปร่างใกล้เคียงกับวงกลมมากที่สุด เพื่อจะได้ครอบคลุมทุกจุดในพื้นที่ รูปหกเหลี่ยมจะมีขนาดแตกต่างกันตามชนิดของสินค้าและเขตการให้บริการของแต่ละชุมชน สินค้าสำหรับชีวิตประจำวัน (Convenience Goods) พบได้ในชุมชนทุกขนาด และมีเขตการให้บริการเล็กกว่าสินค้านำระดับสูง (Shopping Goods) ซึ่งมีอยู่เฉพาะชุมชนขนาดใหญ่ขึ้นไป ชุมชนที่มีสินค้านำระดับสูงอยู่มากกว่าชุมชนอื่นจึงเป็นชุมชนที่มีขนาดใหญ่ที่สุด และมีเขตการให้บริการกว้างที่สุดของพื้นที่ ชุมชนขนาดเล็กต้องพึ่งพาสินค้าและบริการระดับสูงจากชุมชนขนาดใหญ่กว่า รูปหกเหลี่ยมจึงวางตัวซ้อนกันอยู่ โดยชุมชนที่มีเขตการให้บริการขนาดใหญ่เล็กซ้อนอยู่ในเขตการให้บริการของชุมชนขนาดใหญ่

ทฤษฎีของ Christaller มีบางส่วนซึ่งไม่สามารถปรับใช้กับสภาพที่เป็นจริง เนื่องจากข้อสมมุติที่ตั้งขึ้นไม่สอดคล้องกับความเป็นจริง กล่าวคือ พื้นที่แต่ละแห่งมีสภาพแตกต่างกันไปตามลักษณะภูมิประเทศ และไม่สามารถจะใช้ประโยชน์ได้ทุกแห่ง ทำให้การกระจายตัวของประชากรในพื้นที่แตกต่างกัน การขนส่งตามแต่ละเส้นทางคมนาคมจะเสียค่าใช้จ่ายไม่เท่ากัน แต่จะขึ้นอยู่กับลักษณะเส้นทางและวิธีการขนส่ง เขตการให้บริการของชุมชนในความเป็นจริงจึงไม่เป็นรูปหกเหลี่ยม ไม่มีขอบเขตที่แน่นอนแต่คาบเกี่ยวกันไปหมด รูปร่างของเขตการให้บริการจะแปรตามเส้นทางคมนาคมและลักษณะภูมิประเทศ การนำเอาทฤษฎีสุนัขกลางของ Christaller มาประกอบการศึกษาระบบชุมชนในภาคเหนือ ซึ่งมีภูมิประเทศที่แตกต่างกันระหว่างพื้นที่อย่างมาก จึงทำให้รูปแบบของชุมชนไม่ปรากฏตามทฤษฎี แต่ทฤษฎีสุนัขกลางยังมีประโยชน์ในการอธิบายลักษณะความสัมพันธ์ของขนาด จำนวน และการกระจายตัวของชุมชน โดยเปรียบเทียบจากเขตการให้บริการ จำนวน และประเภทของกิจกรรมภายในชุมชน อันเป็นพื้นฐานของการจัดลำดับความสำคัญของชุมชน

Lösch (1943)¹ มีแนวความคิดคล้ายคลึงกับ Christaller ในเรื่องทฤษฎีศูนย์กลาง (Central Place Theory) Löschศึกษาตลาดการผลิตเบียร์แห่งหนึ่งในชนบท โดยใช้หลักการของพื้นที่ตลาด (Market Area) ในทางเศรษฐศาสตร์มาอธิบายความแตกต่างของขนาดชุมชนสินค้าเบียร์ ซึ่งเป็นตัวอย่างในการศึกษา จะมีราคาไม่เท่ากันตามระยะทางที่ห่างจากหน่วยผลิต (แผนภูมิ 1) และความต้องการสินค้าจะลดลงตามระยะทางที่ห่างออกไป เพราะผู้ซื้อต้องเสียค่าขนส่งเพิ่มขึ้น จึงมีจุดหนึ่งซึ่งสินค้ามีราคาสูงมากจนไม่มีผู้ต้องการ ระยะทางจากหน่วยผลิตไปยังจุดที่สินค้ามีราคาสูงที่สุด จึงเป็นรัศมีของพื้นที่ตลาดในการขายเบียร์ ซึ่งแทนด้วยพื้นที่วงกลม Lösch ตั้งข้อสมมุติให้พื้นที่มีลักษณะเหมือนกัน เช่นเดียวกับ Christaller โดยให้หน่วยผลิตทุกแห่งให้ประโยชน์แก่ผู้ผลิตในแง่ผลกำไรมากที่สุด และแก่ผู้บริโภคในแง่ผลประโยชน์ที่ได้รับสูงสุด ทำให้หน่วยผลิตเกิดขึ้นเต็มพื้นที่ ผลกำไรที่หน่วยผลิตได้รับเป็นกำไรปกติ (Normal Profit) คือ มีผลกำไรมากพอที่จะทำให้หน่วยผลิตดำรงอยู่ได้ แต่ไม่มากพอจะทำให้เกิดหน่วยผลิตใหม่ นอกจากนี้แหล่งทรัพยากร หน่วยผลิต หรือแหล่งขายต้องมีขนาด เล็กที่สุด และในบริเวณที่อยู่กึ่งกลางระหว่างเขตพื้นที่ตลาดของหน่วยผลิต 2 แห่ง ผู้บริโภคย่อมพอใจสินค้าจากหน่วยผลิตทั้งสองแห่งเท่า ๆ กัน จากข้อสมมุติดังกล่าว พื้นที่ตลาดจึงมีอยู่เต็มพื้นที่ แต่มีพื้นที่บางส่วนอยู่นอกเขตวงกลมของพื้นที่ตลาด จึงต้องปรับปรุงร่างของพื้นที่ตลาดให้เป็นรูปหกเหลี่ยม เพื่อจะได้ครอบคลุมพื้นที่ทุกจุด เมื่อวิเคราะห์พื้นที่ตลาดของสินค้าแต่ละประเภทจะได้พื้นที่ตลาดขนาดต่างกัน และถ้านำเอาพื้นที่ตลาดของสินค้าแต่ละประเภทในแต่ละชุมชนมาซ้อนลงบนแผนกราฟ จะพบว่า มีศูนย์กลางของสินค้าทุกประเภทร่วมกันอย่างน้อย 1 แห่ง ศูนย์กลางนี้จะเป็นศูนย์กลางใหญ่ที่สุดของพื้นที่ซึ่งมีการผลิตทุกประเภทเกิดขึ้น และศูนย์กลางที่มีจำนวนการผลิตรองลงมาจะเป็นศูนย์กลางขนาดรองลงไปตามลำดับ ระบบชุมชนในพื้นที่ประกอบด้วยชุมชนที่เจริญ (City Rich) และชุมชนที่ด้อยความเจริญ (City Poor) ชุมชนที่เจริญจะอยู่ใกล้กับเส้นทางคมนาคมหลักซึ่งติดต่อกับศูนย์กลางขนาดใหญ่ของพื้นที่ มีพื้นที่ตลาดกว้างมาก ส่วนชุมชนที่ด้อยความเจริญมีที่ตั้งอยู่ห่างจากเส้นทางคมนาคมหลัก และมีพื้นที่ตลาดแคบ

¹ David M. Smith, Industrial Location : An Economic Geographical Analysis (New York : John Wiley and Sons, Inc., 1971), P.130.

ทฤษฎีของ Losch มีข้อบกพร่องเช่นเดียวกับทฤษฎีของ Christaller คือ ส่วนหนึ่งไม่สอดคล้องกับความเป็นจริง รูปร่างของพื้นที่ตลาดโดยทั่วไปจะไม่เป็นรูปหกเหลี่ยม และไม่สามารถแบ่งแยกได้โดยเด็ดขาด แต่จะมีรูปร่างต่างกันตามอาณาเขตทางการเมือง เส้นทางการขนส่ง ลักษณะพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ ความหนาแน่นของประชากร และทรัพยากรต่าง ๆ แต่หลักการทฤษฎีมีประโยชน์ในการอธิบายความแตกต่างของชุมชนในระดับต่าง ๆ และอธิบาย ลักษณะความสัมพันธ์ของชุมชนที่ต้องพึ่งพากันในทางเศรษฐกิจ

Garner (1966)¹ เสนอทฤษฎีเกี่ยวกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจชั้นที่ 3 (Theory of Tertiary Activity) ซึ่งสนับสนุนแนวความคิดของ Christaller และ Losch ในเรื่องระบบชุมชน ซึ่งมีเนื้อหา ดังนี้

- ก) ศูนย์กลางระดับต่ำจะให้บริการแต่สินค้าระดับต่ำ หรือสินค้าสำหรับชีวิตประจำวัน (Convenience Goods) ซึ่งมีความจำเป็นต้องใช้สม่ำเสมอ
 - ข) ศูนย์กลางระดับสูงจะให้บริการทั้งสินค้าระดับต่ำและสินค้าระดับสูง (Shopping Goods) ซึ่งต้องการตลาดกว้างขวาง เป็นสินค้าที่มีความต้องการนาน ๆ ครั้ง และบางประเภทลูกค้าต้องเดินทางในระยะทางไกลเพื่อไปซื้อหา
 - ค) ศูนย์กลางระดับใดก็ตามจะให้บริการสินค้ามากกว่า มีจำนวนกิจกรรมมากกว่า มีประเภทกิจกรรมและขอบเขตการให้บริการกว้างกว่า มียอดการขายสูงกว่าศูนย์กลางในระดับที่ต่ำกว่าเสมอ
 - ง) การให้บริการสินค้าและบริการจะมีประสิทธิภาพมากถ้าชุมชนมีที่ตั้งอยู่ใกล้กัน มีการเข้าถึงที่สะดวก และมีประเภทของสินค้าและบริการจำนวนมากอันเป็นที่ต้องการของชุมชนอื่น
- ทฤษฎีนี้ เน้นให้เห็นความสำคัญของกิจกรรมทางเศรษฐกิจชั้นที่ 3 ซึ่งเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่รวมตัวกันอยู่ในเขตชุมชนมากกว่ากิจกรรมทางเศรษฐกิจประเภทอื่น และสามารถนำมาใช้วัดความสำคัญและขนาดของชุมชนโดยเปรียบเทียบกันระหว่างจำนวนและประเภทของกิจกรรมในแต่ละชุมชน

¹ Beavon, Central Place Theory : A Reinterpretation, p.9-13.

Zipf (1941)¹ เสนอแนวความคิดเกี่ยวกับการวัดขนาดและการกระจายตัวของเมืองต่าง ๆ ในภาค โดยพิจารณาจากลำดับ และขนาดของประชากรในแต่ละเมือง (Rank-Size Rule) โดยถือหลักว่าขนาดของเมือง (วัดจากจำนวนประชากร) จะเป็นสัดส่วนกลับกันกับตำแหน่งของมัน เช่น เมืองที่มีขนาดใหญ่เป็นลำดับที่ 2 ของพื้นที่จะมีขนาดใหญ่เป็นครึ่งหนึ่งของเมืองที่ใหญ่ที่สุด เมืองที่มีขนาดใหญ่ในลำดับที่ 3 จะมีขนาดเป็น $\frac{1}{3}$ ของเมืองที่ใหญ่ที่สุด เมืองที่มีขนาดใหญ่ในลำดับที่ 4 จะมีขนาดเป็น $\frac{1}{4}$ ของเมืองที่ใหญ่ที่สุด เป็นต้นี้ไปตามลำดับ มีสูตรในการคำนวณดังนี้

$$Pr = \frac{Pi}{r}$$

โดย Pr = จำนวนประชากรของเมืองลำดับที่ r

Pi = จำนวนประชากรของเมืองที่มีขนาดใหญ่ที่สุด

r = ลำดับของเมืองเรียงตามขนาดประชากรจากมากไปหาน้อย

2. งานวิจัยเกี่ยวกับการจัดลำดับความสำคัญของชุมชน

การจัดลำดับความสำคัญของชุมชน (Urban Hierarchy) มีผู้ทำการวิจัยไว้ทั้งในประเทศไทย และในต่างประเทศ การศึกษาแต่ละแห่งมีพื้นที่ในการศึกษาขนาดต่าง ๆ กัน และมีตัวแปรในการจัดลำดับความสำคัญต่างกัน ผลงานที่น่าสนใจมีดังนี้

¹ Ray M. Northam, Urban Geography (New York : John Wiley and Sons, Inc., 1975), p.101-3.



Carvalho (1969)¹ จัดลำดับความสำคัญของชุมชนในภาคกลางของเคนยา มีเกณฑ์ในการจัดลำดับจากประเภทกิจกรรม และสาธารณูปโภคสาธารณูปการในชุมชน ได้แก่ ระดับการบริหารชุมชน บริการด้านสังคม การคมนาคมขนส่ง การค้า อุตสาหกรรม และพลังงาน แล้วให้คะแนนกิจกรรมแต่ละประเภทตามระดับความเป็นศูนย์กลาง (Degree of Centrality) เมื่อรวมคะแนนของชุมชนแต่ละแห่ง ชุมชนที่มีคะแนนสูงจะมีลำดับความสำคัญสูง มีความเป็นศูนย์กลางสูง และมีเขตอิทธิพล (Sphere of Influence) กว้างมาก Carvalho แบ่งชุมชนออกเป็น 4 ประเภท คือ Urban Centres, Rural Centres, Market Centres และ Local Centres

Hunting Technical Services Limited² ศึกษากรณีประเทศไทย ในพื้นที่ภาคใต้ โดยศึกษาชุมชนในระดับอำเภอรวม 140 แห่ง มีตัวแปรในการจัดลำดับเป็นประเภทกิจกรรมในชุมชน ได้แก่ ระดับการบริหาร การคมนาคมขนส่ง การบริการสังคม และการค้า Hunting แบ่งชุมชนจากคะแนนที่ให้กับกิจกรรมแต่ละประเภท โดยมีเกณฑ์ตามระดับความสำคัญ ถ้าเป็นกิจกรรมระดับต่ำ มีคะแนนเท่ากับ 1 กิจกรรมระดับกลางมีคะแนนเท่ากับ 2 และกิจกรรมระดับสูงมีคะแนนเท่ากับ 3 แล้วแบ่งชุมชนในภาคใต้ออกเป็น 5 ประเภทคือ

1. มีประชากรระหว่าง 13,500 - 57,500 คน ส่วนใหญ่เป็นชุมชนระดับอำเภอเมือง เป็นที่ตั้งของเทศบาลเมือง มีจำนวนกิจกรรมอยู่มากที่สุด โดยเฉพาะกิจกรรมทางการบริหาร การบริการสังคม และการค้า ส่วนการคมนาคมขนส่งมีจำนวนกิจกรรมแตกต่างกันตามสภาพที่ตั้ง

¹ M.E.F.C. Carvalho, "Regional Physical Planning in Kenya : A Case Study," Ekistics Vol.27, No.161 (April 1969), pp.232-237.

² National Economic and Social Development Board, South Thailand Regional Planning Study Vol. 2 Physical Planning (London : Hunting Technical Services Limited, N.D.), pp,22-27, 177-195.

2. มีประชากรระหว่าง 4,500 - 16,000 คน เป็นชุมชนระดับเทศบาลตำบล และสุขาภิบาล ส่วนใหญ่มีที่ตั้งอยู่ตามชายฝั่งทะเล มีจำนวนกิจกรรมมากรองมาจากชุมชนประเภทที่ 1 ส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมทางการค้า และการบริการสังคม

3 มีประชากรระหว่าง 2,750 - 14,000 คน เป็นชุมชนระดับสุขาภิบาล ส่วนใหญ่มีที่ตั้งลึกเข้าไปในแผ่นดิน การคมนาคมต้องอาศัยทางรถไฟเป็นหลัก กิจกรรมที่มีเป็นกิจกรรมทางการค้า และการบริการสังคม

4. มีประชากรระหว่าง 1,125 - 6,600 คน ส่วนใหญ่เป็นชุมชนระดับอำเภอทั่วไป

5. มีประชากรระหว่าง 1,000 - 1,500 คน จัดเป็นชุมชนระดับต่ำที่สุด กิจกรรมสำคัญมีอยู่ 2 ประเภท คือ ที่ทำการไปรษณีย์ และสถานีอนามัยชั้นสอง

Hunting สรุปลักษณะชุมชนในภาคใต้ว่า ชุมชนในระดับต่ำกว่าชุมชนประเภทที่ 1 เป็นชุมชนที่มีระดับความเป็นเมืองต่ำ ระบบชุมชนทั้งหมดยังเป็นระบบที่ไม่สมบูรณ์ (ระบบชุมชนที่ดีจะมีจำนวนชุมชนในระดับต่าง ๆ ไล่หลั่นกันในรูปปิรามิด คือ ชุมชนแต่ละระดับ ต้องมีชุมชนระดับต่ำกว่ารองรับเป็นจำนวน 2 - 3 เท่าเสมอ) โดยมีจำนวนชุมชนในระดับกลางอยู่น้อยกว่าที่ควรจะเป็น ทำให้ระบบชุมชนขาดการต่อเนื่อง

UNADI - UNCRD¹ จัดความสำคัญของชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา โดยศึกษาชุมชนในระดับเทศบาลและสุขาภิบาล รวมทั้งหมด 27 แห่ง มีเกณฑ์การแบ่งจากประเภทกิจกรรมในชุมชนเช่นเดียวกับ Hunting ได้แก่ ระดับการบริหาร การบริการสังคม การคมนาคมขนส่ง และการธนาคาร เมื่อให้คะแนนกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชนแล้ว นำไปแบ่งชุมชนได้ 4 กลุ่ม คือ

¹ UNADI - UNCRD, Regional Development of Nakhon Ratchasima : A Comprehensive Planning Study Vol.1 Book 1 Regional Analysis (Bangkok : UNCRD, 1977), pp.731-735.

1. ประชากร 85,239 คน มีอยู่เพียงแห่งเดียว คือ เทศบาลเมืองนครราชสีมา มีฐานะเป็นศูนย์กลางการปกครอง และการคมนาคมในระดับจังหวัด และระดับภาค มีกิจกรรมอยู่ครบทุกประเภท และเป็นกิจกรรมที่มีความสำคัญในระดับจังหวัด
2. ประชากร 13,773 - 30,247 คน มีฐานะเป็นศูนย์กลางการปกครองและการคมนาคมในระดับอำเภอ มีกิจกรรมครบทุกประเภทและมีความสำคัญในระดับอำเภอ
3. ประชากร 3,316 - 11,995 คน มีฐานะเป็นศูนย์กลางการปกครองระดับอำเภอ กิจกรรมในชุมชนมีบางประเภทที่มีอยู่ครบทุกแห่ง ได้แก่ เป็นที่ตั้งของที่ว่าการอำเภอ และสุขาภิบาล กิจกรรมอื่น ๆ มีอยู่ในบางชุมชนเท่านั้น 005070
4. ประชากร 2,525 - 7,058 คน ส่วนใหญ่เป็นศูนย์กลางการปกครองระดับอำเภอ เป็นกลุ่มที่มีกิจกรรมอยู่น้อยที่สุด กิจกรรมที่พบในทุกแห่ง คือ การปกครองท้องถิ่นในรูปแบบของสุขาภิบาล และกิจกรรมที่มีอยู่ในบางชุมชน คือ สถานีรถไฟ ส่วนกิจกรรมอื่น ๆ ไม่มีในชุมชนระดับนี้

UNADI - UNCRD สรุปว่า ชุมชนในจังหวัดนครราชสีมายังมีระดับความเป็นเมืองต่ำ และมีชุมชนในระดับกลางอยู่น้อย เช่นเดียวกับชุมชนในภาคใต้ และเมื่อเปรียบเทียบการจัดลำดับชุมชนโดยใช้เกณฑ์จำนวนของกิจกรรม และเกณฑ์จำนวนประชากร พบว่าจำนวนกิจกรรม เป็นเกณฑ์ในการวัดได้ดีกว่าจำนวนประชากร

สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2517)¹ ศึกษาระดับความเป็นศูนย์กลางของชุมชนในจังหวัดชลบุรี มีชุมชนในการศึกษา 19 แห่ง ประกอบด้วยชุมชนระดับเทศบาล อำเภอ สุขาภิบาล ตำบล และหมู่บ้าน โดยใช้จำนวนและประเภทของกิจกรรมทางเศรษฐกิจเป็นเกณฑ์ในการจัดระดับความเป็นศูนย์กลาง และแบ่งชุมชนออกเป็น 5 ระดับ คือ ชุมชนระดับหมู่บ้าน ระดับตำบล ระดับสุขาภิบาล ซึ่งไม่เป็นที่ตั้งของที่ว่าการอำเภอ ระดับ

¹สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, โครงการชลบุรี การพัฒนาทรัพยากรคนและสถาบันในเขตชลบุรี (กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยสังคม, 2517), หน้า 42 - 194.

ดูจากภาพซึ่งเป็นที่ตั้งของที่ว่าอำเภอ และระดับเทศบาล ระบบชุมชนของจังหวัดชลบุรีซึ่งเป็นศูนย์กลางในการให้บริการสินค้าระดับต่าง ๆ มีลักษณะสอดคล้องกับการแบ่งเขตบริหารของจังหวัด โดยมีเทศบาลเมืองชลบุรีเป็นศูนย์กลางระดับสูงที่สุด มีประชากรและเขตการให้บริการกว้างที่สุด นอกจากนี้ขนาดของประชากร จำนวนและประเภทของกิจกรรมในชุมชนระดับต่าง ๆ มีลักษณะที่แปรตามกัน และอัตราการเติบโตของจำนวนกิจกรรมเป็นสัดส่วนกับอัตราการเติบโตของประชากร

Rondinelli และ Ruddle (1976)¹ รวบรวมลักษณะของชุมชนที่เป็นศูนย์กลางในระดับต่าง ๆ ตามประเภทของสินค้า บริการและกิจกรรม เพื่อเป็นเกณฑ์ในการแบ่งประเภทชุมชนของประเทศที่กำลังพัฒนา โดยศึกษาจากผลงานที่เกี่ยวกับการจัดลำดับชุมชนในพื้นที่ภูมิภาคเอเชียและแอฟริกา ได้แก่ เคนยา มาเลเซีย ไทย (จังหวัดชลบุรี) กานา และอินเดีย (กัลกัตตา) Rondinelli และ Ruddle แบ่งชุมชนออกเป็น 4 ระดับ คือ Village Centres, Market and District Towns, Middle Level and Intermediate Cities และ Primate Cities and Metropolitan Centres มีลักษณะดังในตาราง 2 หลักเกณฑ์ดังกล่าว เป็นแนวทางกว้าง ๆ เพื่อหาระดับความสำคัญของชุมชนในประเทศกำลังพัฒนา ซึ่งอาจมีลักษณะที่แตกต่างกันในรายละเอียดบ้าง ปัญหาที่สำคัญของชุมชนในประเทศกำลังพัฒนาส่วนใหญ่ คือ การขาดแคลนชุมชนระดับกลาง (Intermediate Level) และไม่มี การพัฒนาชุมชนระดับอื่นขึ้นมาทดแทน ระบบการติดต่อและความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนมักจะขาดช่วง หรือมีความสัมพันธ์กันในระดับต่ำ

¹ D.A. Rondinelli and K. Ruddle, Urban Functions in Rural Development : An Analysis of Integrated Spatial Development Policy (New York : Office of Urban Development, 1976), pp.213-239.

ตาราง 2 ประเภทของสินค้า บริการ และกิจกรรมในชุมชนซึ่งเป็นศูนย์กลางระดับต่างๆ ในภูมิภาคเอเชีย และแอฟริกา

ประเภทของสินค้า บริการ และกิจกรรม	Village Centers	Market and District Towns	Middle Level and Intermediate Cities	Primate Cities and Metropolitan Centers
1. การบริหาร	- ศูนย์ราชการ	- ที่ว่าการอำเภอ - ศาลอำเภอ - สถานีตำรวจ - หน่วยงานของรัฐบาง ประเภท เช่น สำนัก งานเกษตร	- ศาลากลางจังหวัด - หน่วยงานของรัฐบาง ประเภทระดับกรม	- ทำเนียบรัฐบาล - เนติบัณฑิตสภา - สถานีทูต - กระทรวงต่างๆ
2. สาธารณสุข	- ร้านขายยา	- แพทย์ - ทันตแพทย์ - ศูนย์อนามัย / สำนักงาน แพทย์ - ร้านขายยา	- ศูนย์การแพทย์ระดับ ภาค - โรงพยาบาลทั่วไป - แพทย์เฉพาะโรค - ร้านขายยาขนาดใหญ่	- โรงพยาบาลเฉพาะ โรค - สถาบันวิจัยทางการแพทย์ - ร้านสินค้าฟุ่มเฟือย
3. การค้า	- ร้านค้าปลีกขนาดเล็ก - ตลาดชั่วคราว - ร้านสินค้าเฉพาะอย่าง มือผู้จำกัด	- ร้านค้าปลีกขนาดใหญ่ - ร้านค้าสินค้าเฉพาะ อย่าง - สถานีจำหน่ายแก๊ส - ร้านค้าส่งขนาดเล็ก	- ร้านค้าปลีกขนาดใหญ่ - การค้าปลีกสินค้าอุป- โภคขนาดใหญ่ - สถาบันบริการต่างๆ - การค้าส่งขนาดใหญ่ - คลังสินค้า	- ร้านสินค้าฟุ่มเฟือย - สำนักงานใหญ่ของร้าน ค้าในภูมิภาค - บริษัทที่ส่งสินค้าเข้า และส่งออกต่างประเทศ - จุดค้าหกรวมภูมิภาค
4. อุตสาหกรรม	- หัตถกรรม - หน่วยงานผลิตอุตสาหกรรม การเกษตร	- หน่วยงานผลิตขนาดใหญ่ - หน่วยงานผลิตอุตสาหกรรม การเกษตรขนาดใหญ่	- หน่วยงานผลิตอุตสาหกรรม การเกษตรขนาดใหญ่	- ธนาคารทั้งในประเทศ และต่างประเทศ - สำนักงานใหญ่บริษัท เงินทุน - หอการค้า - สภาสมาคมการค้า - บริการสาธารณะต่างๆ ของเทศบาล
5. การเงิน	- แหล่งเงินทุนท้องถิ่น	- การค้า / สหกรณ์ - ธนาคาร - บริษัทเงินทุน - ไร่รับจำนำ	- ธนาคาร - ประกันภัย - บริษัทนายหน้า - นายหน้า	- ธนาคารทั้งในประเทศ และต่างประเทศ - สำนักงานใหญ่บริษัท เงินทุน - หอการค้า - สภาสมาคมการค้า - บริการสาธารณะต่างๆ ของเทศบาล
6. บริการสาธารณะ	- ที่ทำการไปรษณีย์ย่อย	- การไฟฟ้า - ที่ทำการไปรษณีย์ - บริการโทรศัพท์ - บริการโทรเลข	- การไฟฟ้า - ระบบการระบายน้ำ - น้ำประปา	- ระบบการขนส่งมวลชน - ทำเรือขนาดใหญ่ - ทำอากาศยาน
7. การคมนาคม	- ไม่มีทางแยก - ถนนใช้ได้ในบางฤดู	- ถนนลาดยาง - ศูนย์รวมการขนส่ง ระดับอำเภอ	- สำนักงานใหญ่ของ บริษัทขนส่ง - ศูนย์รวมของเส้นทาง คมนาคมระดับภาค - สถานีรถไฟสำคัญ - ทางหลวงแผ่นดินซึ่งใช้ ได้ทุกฤดู	- ระบบการขนส่งมวลชน - ทำเรือขนาดใหญ่ - ทำอากาศยาน
8. การศึกษา	- โรงเรียนประถมศึกษา - โรงเรียนมัธยมศึกษา ขนาดเล็ก	- โรงเรียนมัธยมศึกษา ขนาดใหญ่	- โรงเรียนมัธยมศึกษา - โรงเรียนเทคนิค - วิทยาลัย	- มหาวิทยาลัย - สถาบันเทคโนโลยี - สถาบันวิจัยแห่งชาติ - สถาบันวิจัยทาง วิทยาศาสตร์
9. สันทนาการ	- ร้านกาแฟ - ร้านขายเครื่องดื่ม	- โรงภาพยนตร์ - ร้านอาหาร	- โรงมหรสพ - ภัตตาคาร - โรงแรมซึ่งมีสถาน เริงรมย์	- โรงมหรสพ - พิพิธภัณฑ์ - หอศิลป์ - โรงละคร

ที่มา Rondinelli, D.A. and Ruddle, K., Urban Functions in Rural Development : An Analysis of Integrated Spatial Development Policy (New York : Office of Urban Development, 1976), p.216.

3. วิธีการจัดลำดับความสำคัญของชุมชนในภาคเหนือ

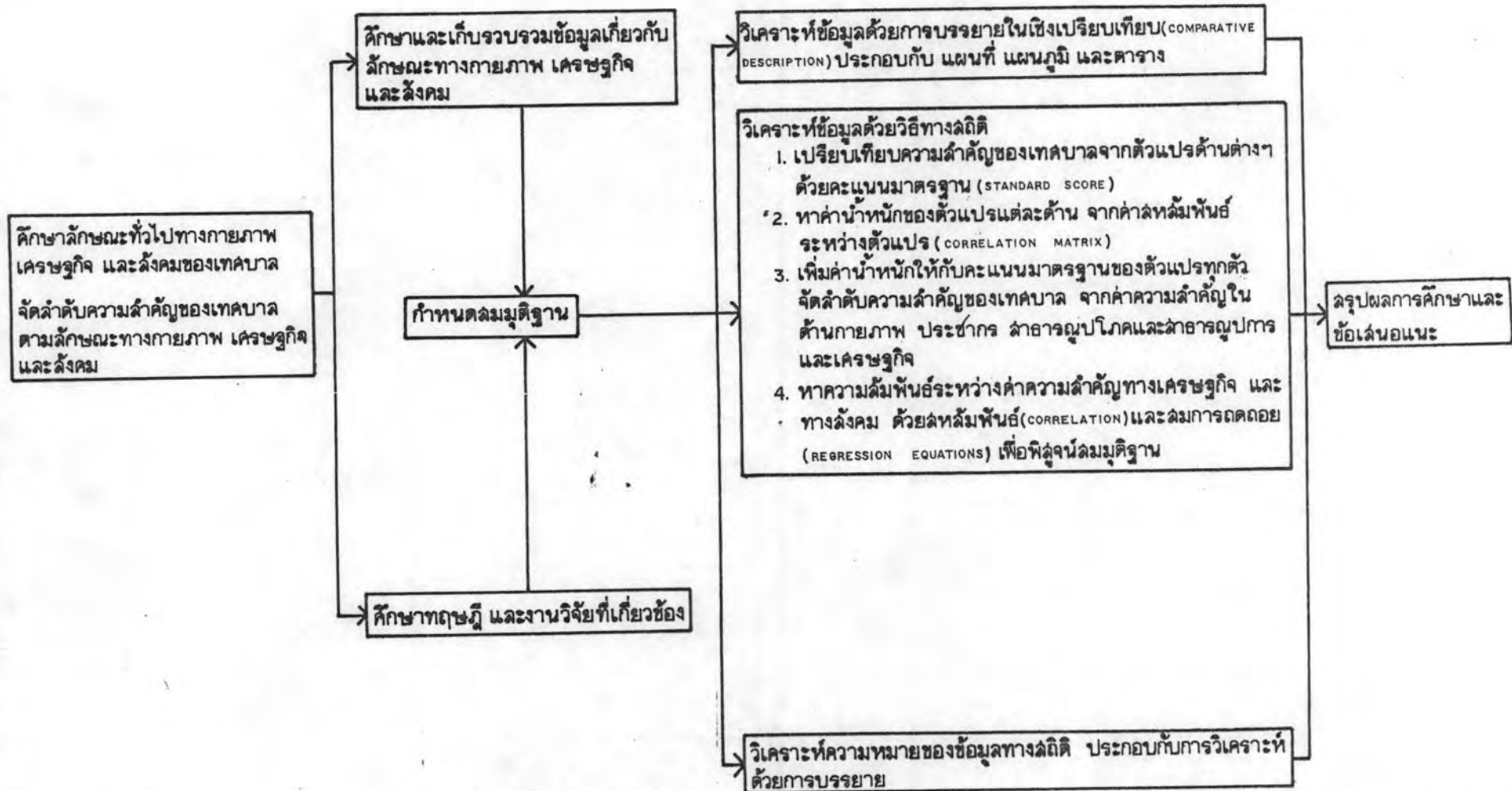
มีขั้นตอนในการดำเนินการวิจัยดังนี้ (แผนภูมิ 2)

ก. ศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูล เป็นการเก็บรวบรวมและเลือกข้อมูลซึ่งใช้ในการจัดลำดับความสำคัญของเทศบาล ศึกษาทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และกำหนดสมมุติฐานซึ่งขั้นตอนเหล่านี้ได้กล่าวมาแล้วทั้งหมด สำหรับข้อมูลที่ใช้ในการจัดลำดับความสำคัญเป็นข้อมูลทุติยภูมิทั้งสิ้น เนื่องจากมีข้อจำกัดในด้านเวลา และงบประมาณในการวิจัย ในการเลือกใช้ข้อมูลต่าง ๆ มีหลักเกณฑ์เช่นเดียวกับงานวิจัยที่กล่าวมาแล้ว และเพิ่มข้อมูลบางส่วนหรือตัดข้อมูลที่ไม่มีออกไป โดยขึ้นอยู่กับข้อมูลที่มีอยู่จะอำนวยให้ ประกอบด้วยข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะกายภาพ ประชากร สาธารณูปโภค สาธารณูปการ และเศรษฐกิจ

ข. การวิเคราะห์ข้อมูลและจัดลำดับความสำคัญของเทศบาลจากข้อมูลทั้ง 4 หมวด ประกอบด้วย การวิเคราะห์ในเชิงบรรยายเปรียบเทียบ (Comparative Description) ประกอบด้วยแผนที่ แผนภูมิ และตาราง และอีกด้านหนึ่งเป็นการวิเคราะห์และเปรียบเทียบด้วยวิธีการทางสถิติ (Statistical Methods) เนื่องจากข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย เป็นตัวเลขข้อมูลดิบทั้งหมด ทำให้ไม่สามารถใช้เปรียบเทียบกันได้โดยตรง และรวมทั้งใช้ในการพิสูจน์สมมุติฐาน

ค. สรุปผลการวิจัย และเสนอแนะแนวทางในการพัฒนา

แผนภูมิ 2 ขั้นตอนการดำเนินงานวิจัย



กำหนดหัวข้อและวัตถุประสงค์ของการวิจัย

ศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูล

สรุปและจัดทำรายงาน